

”REOLIT JA ROOLIT” –

muistikuvia Turun hovioikeudesta ja sen toimintatavoista vuonna 1973

Artikkeli on julkaistu teoksessa ”Yksissä Tuumin, Suomen hovioikeustuomarit ry 1943-2023” ja sen on kirjoittanut hovioikeudenlaamanni emerita Riitta Jousi.

1 Aluksi

Turun hovioikeuden viettäessä kuluvana vuonna 2023 perustamisensa 400-vuotisjuhlia, on perusteltua palata ajassa taaksepäin ja valottaa maamme vanhimman ylioikeuden entisiä käytäntöjä sekä sen olemusta ja lähihistoriaa muutoinkin. Tässä kirjoituksessa kohteena on Turun hovioikeus 50 vuotta sitten, sellaisena kuin sen silloisena hovioikeuden esittelijänä muistan. Vaikka päämäärä lainkäytössä oli silloin ja on nyt sama, niin lähestulkoon kaikki muu on muuttunut.

2 Primus lapis positus

Aloitin urani hovioikeudessa otsikkovuoden, Turun hovioikeuden 350-vuotisjuhlavuoden, alussa. Olin sitä ennen käynyt esittäytymässä ja tervehtimässä presidenttiä. Olin tuolloin tullut taloon Hämeenkadun puoleisesta ovesta, josta johtivat punaisella plyysimatolla päällystetyt portaat toiseen kerrokseen, jossa presidentin virkahuone oli. Sen koommin en tuota ovea, presidentin ovea, käyttänyt. Viskaalit kulkivat taloon Akatemiankadun porttikäytävästä sen vasemmanpuoleista, kirjaamon käytävälle johtavaa ovea käyttäen. Sieltä pääsi kapeita rautaisia kierreportaita toiseen kerrokseen kuudennen jaoston eteen esittelijöiden naulakolle, joka vastapäätä ootratuja puulaatikoita, entisiä polttopuiden säilytyslaatikoita, täytti koko ovien välisen seinän. Jäsenet puolestaan käyttivät oikeanpuoleista ovea, joka johti kalkkikivisille portaille ja sitä kautta kansliaan.

Talo edusti kustavilaista uusklassismia. Sen historiallinen ikä paljastui täsmällisesti jo ulkona talon päätykolmiosta, jossa luki Primus lapis positus MDCCCII ultimus MDCCCXV. Teksti siis tarkoittaa, että ensimmäinen kivi oli asetettu vuonna 1802 ja viimeinen 1815. Se oli ensimmäinen suomalainen talo, jonka rakennustöitä oli valvonut arkkitehti. Siinä oli toiminut aikanaan Turun Akademia ja sitä kutsuttiinkin nimellä Akatemiatalo, mutta jo kauan se oli ollut hovioikeuden käytössä. Talossa oli toki monia muitakin käyttäjiä. Toisen kerroksen koilliskulma esimerkiksi oli kirkonmiesten käytössä. Siellä toimi tuomiokapituli. Alakerran itäpäässä koulutettiin sairaanhoitajia

ja tiloja oli myös esimerkiksi postipiirillä. Kaiken kruununa oli alakerrassa Suomen kauneimmaksi mainittu Akatemiatalon juhlasali.

Kanslia oli selvästi hovioikeuden sydän. Jo pelkästään se, että kansliasta, sen kolmesta isosta ikkunasta, avautui huikea näkymä Vanhalle Suurtorille, teki siitä itseoikeutetun kohtaamispaikan. Mutta kanslia oli keskipiste muutoinkin. Sieltä lähti käytävä molempiin suuntiin ja rappuset ylös ja alas.

Kansliasta Hämeenkadun suuntaisesti itään päin kuljettaessa tuli rakennuksen keskivaiheilla vastaan presidentin huone. Käytävien ulkosivuilla oli korkeita pariovia ja toisella puolen ikkunoita, joista näkyi sisäpihalle. Ovissa oli soikea mustakultainen laatta ja laatassa roomalainen numero I–VII. Ovet johtivat istuntosaleihin. Noissa istuntosaleissa oli samanlaisia korkeita ovia, ootattuja tai vaaleaksi maalattuja, mutta osa niistä ei johtanut minnekään.

Täysistuntosalit, vanha kuutonen ja presidentin huoneen takana sijainnut uusi ykkönen, olivat omaa luokkaansa. Kuutosta hallitsi Aleksanteri II:n muotokuva, joka oli niin suurikokoinen, että salin kattoa oli tuon keisarin hovioikeudelle lahjoittaman taulun vuoksi täytynyt korottaa. Ykkösellä oli pitkä yli 13-metrinen paksulla viininpunaisella veralla verhottu pöytä, jota ympäröivät 1800-lukuiset tuolit, ja sen seinillä oli presidenttejä, arvokkaan näköisiä vanhoja herroja esittäviä maalauksia, neljäntäkymmentä. Muuten ykkönen, nyt ajatellen, oli kokonaan vääripäin, pitkän pöydän ns. alapääksi kutsuttu pää yläpäänä ja yläpää alapäänä. Muistin nuo salit hämärästi, kuutosen, jossa olin ollut kirjoittamassa ruotsin pro exercitiota, ja ykkösen puolestaan maaliskuulta 1969 valanvannomistilaisuudesta. Tuolloin olin muiden tavoin asettanut sormeni kuningatar Kristiinan Raamatulle, vanhimmalle suomenkieliselle Raamatulle, ja sitten valan vannottuani poistunut salista peruuttamalla ja kääntämättä selkää täysistunnossa istuneille.

Kaikissa istuntosaleissa oli periaatteessa samanlainen kalustus. Kristallikruunun alla suorakaiteenmallinen pöytä, jonka päässä korkeaselkäinen biedermeier-tyylinen tuoli ja pöydän molemmilla pitkillä sivuilla kaksi raskasta antiikkituolia, presidentille varatun korkeaselkäisen tuolin oikealla puolella puheenjohtajalle ja kolmosjäsenelle ja vasemmalla puolella varapuheenjohtajalle ja nuorimmalle jäsenelle. Punaverkaista ykköstä lukuun ottamatta pöydillä oli vihreä verkka ja jokaisella viimeaikaisten lakikirjojen, kuluvan ja muutaman edellisen vuoden almanakan, parin valtiokalenterin ja pykäläpuun lisäksi Svean hovioikeudesta muistuttavat Johan Lindbladin tinasta valamat mustepullo- ja kynätelineet sekä Raamattu, tuhkakuppi ja vino pino

mustaselkäisiä kirjoja. Raskaiden tuolien kohdalla pöydällä oli vielä kirjoitusaluslatat. Lisäksi saleissa oli kirjakaappi ja kaksi puna- tai vihreäverkaista pienempää pöytää, joiden edessä oli sirompi antiikkituoli ja päällä irtokansiin järjestettyjä asetuskokoelmia, kirjoitusaluslatat ja kynäkaukalo, sekä nurkassa kaappikello. Ikkunalla oli vesipullo. Kaikki kalusteet kaipasivat selvästi jo vähän kunnostusta, eikä kruunun valo tuntunut riittävän. Kaakeliuunit olivat enää vain koristeina, mutta ilmassa tuntui silti leijailevan savua.

Kansliassa talon sisäistä tiedonkulkua välittivät reolit, asiakirjanipun mentävät puiset lokerot, yksi kaapisto jäsenille ja yksi esittelijöille. Esittelijöiden reoleissa luki ihan oikea sukunimi, mutta jäsenten puolella, yhtä lukuun ottamatta, oli vain initiaaleja, nimikirjaimia. Tuossa yhdessä reolissa, ylimmässä reolissa vasemmalla luki ”pres.”. Valovuoden päässä siitä esittelijöiden reolien alimmassa rivissä vihoviimeisinä oli neljän uuden viskaalin nimet. Yhdessä niistä luki tyttönimeni Tuominen. Jotkut reolit olivat täpötäysiä, mutta tuo reoli ammotti vielä tyhjyyttään.

Kanslian varustukseen kuului vielä eriparisia tuoleja, pari konttorikonepöytää ja niillä käsikäyttöiset kirjoituskoneet sekä keskellä huonetta pitkä pöytä ja silläkin tuhkakuppi ellei pari. Viskaalille tuli nopeasti selväksi, että tuon pöydän yksi kulma oli varattu yksinomaan erään puheenjohtajana toimineen jäsenen salkulle.

Talon kolmannessa eli ylimmässä kerroksessa oli vahtimestarin asunto sekä rangaistusten yhdistämisiä esitelleen yleisviskaalin ja kolmen konekirjoittajan työhuoneet. Muuten se oli avaraa tyhjää tilaa, jossa ei ollut tietoaakaan muista työhuoneista. Toisessa kerroksessa sentään yhtä huonetta, jossa oli vähän kirjoja, kutsuttiin viskaalien huoneeksi. Siitä tuli myöhemmin VII jaoston istuntosali.

Talo odotti selvästi peruskorjausta, sillä sen ikä näkyi ja tuntui sisällä. Nykyajasta muistutti vain kanslistin työpiste. Seinät olivat monin paikoin nuhruiset ja halkeilleet, lattiat olivat kallellaan ja niiden päällysteenä oleva korkkimatto oli siellä täällä rikki. Myös talon fasiliteetit olivat sangen puutteelliset. Vain kolme wc:tä ja niistäkin yksi pelkästään presidentin käytössä, yksi jäsenille ja alakerrassa oleva esittelijöille ja muulle henkilökunnalle. Lämmintä vettä ei tullut.

Ensimmäinen puhelin oli saatu taloon jo 1800-luvun lopulla, mutta siitä huolimatta kirje oli edelleen keskeisin tiedonvälittäjä. Virkamiehistä puhelin oli vain niillä henkilöillä, joilla oli oma virkahuone, eli presidentillä, hovioikeuden sihteerillä ja kanneviskaalilla. Koska hoidin pitkään

kanneviskaalin virkaa, muistan tuon numeron vieläkin, 14022. Lisäksi puhelin oli kirjaamossa ja kansliassa, johon oli sitä varten muurin viereen tehty oikein puhelinkoppi. Tuo puhelin oli ahkerassa käytössä, mutta yleensä sitä käytti vain yksi ja sama henkilö.

Hovioikeuden sinetissä luki edelleen Sigillum Supremi Iudicii Magni Ducatus Finlandiae eli Suomen suuriruhtinaskunnan korkeimman oikeuden sinetti.

3 Roolit ja rangit

Hovioikeutta johtaa presidentti. Vuonna 1973 presidenttinä toimi tuossa virassa edellisenä vuonna aloittanut Keijo Heikola. Heikola tunsu talon perusteellisesti, sillä vaikka hän siirtyikin presidentiksi korkeimman oikeuden oikeusneuvoksen virasta, hän oli aloittanut tuomioistuinuransa Turun hovioikeuden esittelijänä jo valmistumisvuotenaan 1946. Heikolalla olikin ohjat käsissään, oli asia mikä hyvänsä.

Hovioikeuden lainkäyttöyksiköitä eli jaostoja vuonna 1973 oli viisi. Ruotsinkieliset jutut oli keskitetty yhdelle jaostolle, mutta muutoin jokaisella jaostolla käsiteltiin kaikenlaisia hovioikeuteen saapuneita muutoksenhakemuksia. Ratkaistavien joukossa oli myös virkasyytejutuja, alioikeudesta alistamalla tulleita tai esimerkiksi pitennettyä valitusaikaa koskevia hakemuksia. Nämä lainkäyttöasiat ratkaistiin esittelystä jaostokokoonpanoissa. Menettely oli kirjallista. Ratkaisut olivat useimmiten yksimielisiä, mutta äänestyksiäkin oli. Presidentti valvoi ratkaisujen yhtenäisyyttä ja saattoi hovioikeuden kannan selvittämiseksi kutsua koolle täysistunnon eli plenumin. Se ratkaisi myös muun muassa nimitysasioita. Tavallisimmat hallintoasiat sen sijaan käsiteltiin ns. pikkuplenumissa, joka toimi I jaostolla. Hallintoasioita esitteli hovioikeuden sihteeri, jonka virka vastasi nykyistä kansliapäällikön virkaa.

Vuoden alussa hovioikeus järjestäytyi. Se tarkoitti, että presidentti määräsi jaostojen kokoonpanoista. Puheenjohtajiksi kullekin jaostolle tulivat I jaostosta alkaen virkaiässä vanhimmat hovioikeudenneuvokset virkaikäjärjestyksessä eli rangin mukaan. I jaoston puheenjohtajan paikka oli siten rangissa arvokkain. Ruotsinkielinen II jaosto oli erityisasemassa kielitaidon vuoksi, mutta muutoin jäseniä, ylemmän ja alemman palkkausluokan hovioikeudenneuvoksia, kierrätettiin titteli ja virkaikäjärjestys huomioon ottaen. Samoin meneteltiin esittelijöiden osalta, jotka olivat ylemmän tai alemman palkkausluokan viskaaleita, tai niinkuin nuorimmat, vain ylimääräisiä viskaaleita.

Kokemuksensa määrän suhteen jaostot eivät siten juuri poikenneet toisistaan, mikä oli omiaan edesauttamaan yhtenäistä oikeuskäytäntöä jaostoilla.

Kullakin jaostolla oli neljä jäsentä, joista kolme oli vuorollaan istunnossa ja neljäs kotityöpäivällä, joita oli kaksi päivää peräkkäin. Kokoonpanot vaihtuivat siten aina kahden päivän päästä. Tämä tarkoitti, että neljäsosassa istuntopäiviä puheenjohtajana oli jaoston puheenjohtajan asemesta jaoston varapuheenjohtaja. Yksittäiset jäsenet saattoivat olla myös ns. apujäseniä, joilla ei vielä ollut hovioikeudenneuvoksen virkaa. He olivat tähän tehtävään määrättyjä hovioikeuden vanhimpia esittelijöitä. Jäseniä ei kutsuttu sukunimellä, vaan aina pelkillä initiaaleilla. Niissä oli kaksi kirjainta tai, jos kirjaimet jo olivat jollakulla käytössä, nuoremman initiaaleihin lisättiin keskelle yksi kirjain. Jäsenet vastasivat riita-asioitten esittelystä ja heille oli varattu 1,5 esittelypäivää.

Esittelijöitä, virkaan nimitettyjä viskaaleita tai ylimääräisiä viskaaleita, oli jaostolla pääsääntöisesti myös neljä ja näillä kullakin oma esittelypäivänsä, nuorimmalla torstai. Yksi talon viskaaleista toimi ns. yleisviskaalina, joka esitteli rangaistusten yhdistämisä. Esittelijöitä kutsuttiin pelkällä sukunimellä, samannimisiä kuitenkin lisättynä etunimen alkukirjaimella. Esittelystä huolehtivien viskaalien lisäksi talossa oli kanneviskaali, joka tarkasti alioikeuksia ja toimi syyttäjänä virkasyyteasioissa. Hovioikeuslaissa sittemmin tarkoitettuja asessoreita ei ollut, vaan tuon tyyppisistä tehtävistä vastasivat jaostojen vanhimmat viskaalit. Viskaaleista nuorimpia, pikkuplenumista johtuen etenkin I jaoston viskaaleita, määrättiin toimimaan sihteerin apulaisina, muita taas alioikeuksien tarkastuksissa kanneviskaalin apulaisina. Viskaali työsti juttunsa kokonaan yksin, sillä valmistelusta vastaavia jäseniä ei ollut.

Henkilökunta oli silmin nähden hyvin tasa-arvoinen; lähes kaikki olivat miehiä. Vuoden alussa lainkäyttöhenkilökunnassa oli virantoimituksessa laskelmieni mukaan kaikkiaan 46 miestä. Sen sijaan naisia oli lisäkseni vain kolme, kaksi jäsenenä ja yksi esittelijänä. Näillä oli osuvat lempinimet Mummu (H.T. eli Hillevi Taxell), Mamma (S.P. eli Sirkka Puotunen) ja Mimmi (Päivi Hirsikangas). Kanslia- ja kirjaamohenkilökunta sekä kolmesta vahtimestarista yksi sentään olivat naisia.

Hovioikeus oli arvokkaan viraston maineessa, eikä ihme, sillä kun puolen päivän jälkeen tarkasteli talosta poistuvia, saattoi havaita, että muita ei juuri ovesta tullut kuin hattupäisiä herroja. Myös talon sisällä arvokkuus ja sen myötä myös muodollisuudet näkyivät. Hovioikeudessa oli Kaisu Bäckströmin, talon monikymmenvuotisen vanhan kanslistin mukaan ”reolit ja roolit”. Kaikki

tiesivät tehtävänsä ja asemansa. Esimerkkejä mainitakseni, oli siis ilman muuta selvää, että viskaali teititteli jäsentä, kunnes tämä teki sinunkaupat, mikä joskus tapahtui vasta asianomaisen saatua vakinaisen viskaalin viran. Täysistunnoissa I jaostolla virkaikäjärjestys puolestaan tarkoitti muun muassa, että nuorin jäsen istui presidentistä kauimpana ns. alapäässä. Sieltä kivuttiin virkaylennysten myötä vähitellen, usein pöydän puoltakin vaihtaen, kohti yläpäättä. Tilaisuudessa kuin tilaisuudessa noudatettiin muutoinkin virkaikäjärjestystä. Poikkeuksena ei ollut edes perinteinen kevätjuhla tai Suomalaisella Pohjalla istuntokauden päätöspäivänä 20.12. pidetyt istuntokauden päättäjäiset eli joulupäivälliset, vaan istumapaikan tiesi etukäteen. Paikat rangissa elivät kuitenkin nimitysten myötä. Vahtimestarit pitivät huolen siitä, että reolit olivat kansliassa aina oikeassa järjestyksessä. Kaikesta tästä hierarkkisuudesta huolimatta voi kuitenkin sanoa, että talossa vallitsi hyvä henki.

Pukeutumiseen kiinnitettiin huomiota. Herrat olivat tummissaan melkein joka päivä, eikä naisten asuun kuulunut pitkiä housuja, vaan ehdottomasti hame. Kun jäsenillä oli puvut, oli selvää, että miesviskaaleiltakin vaadittiin arvokkuutta. Esittelyissä olikin solmiopakko. Talon sääntöihin kuului vielä, että kukaan muu kuin presidentti ei koputtanut oveen. Asiasta tietämätön nuori viskaali tekikin koputtaessaan kardinaalivirheen, sillä koputusäänen kuullessaan kaikki nousivat ylös sisääntulijaa kunnioittaakseen.

4 Ora et labora

Istuntokausista oli säädetty asetuksessa. Niitä oli kolme, talvi- ja kevät-, kesä- sekä syysistuntokausi. Ensin mainittu alkoi 7.1. ja syysistuntokausi puolestaan päättyi 20.12. Sen jälkeen oli joululoma. Vapaita oli lisäksi muun muassa pääsiäisen ja helluntain tienoissa, mutta muutoin hovioikeudessa oli istunto periaatteessa joka arkipäivä. Juhannuksen jälkeinen viikko oli tästä poikkeus, sillä presidentin suostumuksella se saatiin istua ennakkoon. Tämän johdosta työ ei kuitenkaan vähentynyt, sillä jaostoille vahvistetusta työmäärästä tuli pitää tarkoin kiinni.

Vuoden alussa ja syksyllä istuntokausi aloitettiin juhlavin menoin avajaisjumalanpalveluksella tuomiokirkossa ja sen jälkeen kirkkokahvilla hovioikeudessa. Tapana oli, että kirkkoon marssittiin presidentin johdolla virkaikäjärjestyksen mukaisessa parijonossa. Avajaispäivän juhlavuutta lisäsi vielä yhtenäinen pukeutuminen. Väriefilmiä noiden menojen valokuvaamiseen ei todellakaan tarvittu.

Istunnot alkoivat kello 11 ja päättyivät kello 13:een mennessä; istuntopöytäkirjan mukaan istuntoaika oli aina 11–13. Kello 13:n jälkeen reoleihin jätetyt asiakirjat päivättiin seuraavalle päivälle, sillä tuon kellonlyömän jälkeen juuri kukaan ei ollut enää talossa. Tämä johtui pitkälti etenkin työhuoneitten puuttumisesta, joka puute siis korjattiin niin, että työt tehtiin pääasiassa kotona. Kotiin ei tarvinnut mennä, eikä sieltä tulla, tyhjin käsin, sillä mukana seurasivat salkkuihin tungetut asiakirjavihot eli aktit. Aktin matka saattoi kestää viikkojakin, sillä puheenjohtajan salkkuun päätyessään se oli jo ehtinyt useamman kerran käydä piipahtamassa eri reoleissa hovioikeuden kansliassa.

Kun virka-aikaa ei ollut ja työt tehtiin kotona, oli kaikilla mahdollisuus kellottaa päiväänsä itse haluamallaan tavalla. Etenkin viskaalit kellottivat sitä toimimalla sijaisina raastuvanoikeudessa tai harjoittamalla asianajoa. Monella oli oma toimistokin. Vapaus oli kuitenkin vain näennäistä, sillä monasti tuntui siltä, ettei ollut oikein koskaan vapaalla. Varsinkin viikonloput olivat usein niitä kaikkein kiireisimpiä.

5 Fataljit, diaarit ja rootelit

Normaalijuttuja oli kolmenlaisia, vetojutut, rikosjutut ja siviilivalitukset. Vetojutut olivat riita-asioita, joista oli alioikeuden pääasialkaisu. Muutoksenhakuaika niissä oli 60 päivää, hovioikeuskaupungin eli Turun raastuvanoikeudesta vedottaessa kummajaisena kuitenkin vain puolet siitä, ja muissa jutuissa myös 30 päivää. Tuossa ajassa siis muutoksenhakijan tuli toimittaa valituksensa tai vetonsa kaksoiskappaleineen hovioikeuteen. Vastapuolen puolestaan tuli omaaloitteisesti valvoa ns. vastaajanpuhevaltaa. Niin tehdessään hän sai sanotun kaksoiskappaleen, ja halutessaan hän saattoi lisäksi vastata muutoksenhakemukseen. Aikaa oli 14 päivää.

Kirjelmia ei jätetty alioikeuteen, vaan suoraan hovioikeuden kirjaamoon joko itse tai useimmiten asiamiestä, ns. toimimiestä käyttäen. Sellaisena oli usein hovioikeuden vahtimestari. Syyttäjän asiamiehenä sai kuitenkin toimia vain kanneviskaali. Tämä jättötapa takasi sen, että asiakirja oli ajoissa perillä. Jättöaika päättyi fataljipäivänä eli määräpäivänä kello 12, mikä hyvin usein tiesi kirjaamossa keskipäivän ruuhkaa. Postia käytettäessä jättöaika päättyi virka-ajan päättyessä, mutta tätä jättötapaa ei juurikaan käytetty, sillä se tapahtui omalla vastuulla.

Jätettävät asiakirjat, eräitä asian laadusta tai asiakirjasta johtuvia poikkeuksia lukuun ottamatta, tuli varustaa leimamerkillä, ns. liiteleimalla, joka tuolloin kustansi 2 markkaa asiakirjalta. Kirjaaja

mitätöi leimat ja vastasi siitä, että vastaanotetut asiakirjat oli oikein leimattu. Postitse saapunutta asiakirjaa, josta liiteleima puuttui, ei edes saanut ottaa vastaan, vaan se piti palauttaa.

Kirjaaminen tapahtui mustekynällä käsin tuota tarkoitusta varten sidottuihin paksuihin mustiin kovakantisiin diaarikirjoihin, joita oli kolme, VD, RD ja SD eli veto-, rikos- ja siviilivalitusdiaarit. Kirjojen sivut oli numeroitu, ja tuo sivunumero oli osana sille sivulle kirjatun jutun diaarinumeroa. Diaarikirjat olivat siten erittäin helppokäyttöisiä. Itse muutoksenhakemukseen kirjaaja löi myös saapumisleiman ja täytti sen käsin kirjausta vastaten. Leimasimia oli eri tilanteisiin ja leimoille yleensä hyvin tilaa, sillä sääntönä oli, että hovioikeuteen jätettävän kirjelmän etusivulle tuli kirjoittaa vain viisi riviä.

Kirjaaminen suoritettiin vasta määräpäivänä, joten kirjaaja tiesi usein ennakoon, kuinka paljon juttuja oli seuraavana päivänä tulossa tai, oliko niitä tulossa lainkaan. Etukäteen oli nimittäin laskettavissa päiviä, joille ei matemaattisista syistä johtuen voinut osua mikään fatalji. Vastaavasti varsinkin juhlapyhien jälkeen osasi varautua isoihinkin ruuhkiin. Jutun kirjaamisen jälkeen sen kaikki vaiheet merkittiin diaarikirjaan. Noiden merkintöjen perusteella oli myöhemmin helppoa löytää esimerkiksi esittelypäivän mukaisessa aikajärjestyksessä säilytetty jutun taltio. Taltiossa yksilöintitiedot, diaarinumero, esittelypäivä ja ratkaisun numero ilmenivät ensimmäisen sivun yläreunasta.

Kirjelmien vaihdon jälkeen jutut arvottiin, vetojutut suoraan jäsenten rooteleihin eli jakoluetteloihin ja muut jutut jaostoille, joissa jaoston vanhin viskaali vastasi niiden jakamisesta esittelijöille. Vetojuttujen arvonta oli arvontaa parhaimmillaan, sillä siinä toisesta rasiasta otettiin arvottavia diaarinumeroita ja toisesta puolestaan jäsenten initiaaleja. Näiden rooteleiden sisältöön ei siten ollut mahdollista mitenkään vaikuttaa. Vaikka myös viskaalien rooteleitten piti olla asiallisesti keskenään samanlaisia, niin etenkin siviilivalituksia, jotka olivat usein hankalia ja kiireellisiä, osui yleensä vain nuorimman viskaalin jakoluetteloon. Näitä SD-diaariin kirjattavia asioita olivat esimerkiksi tutkimatta jättämiset ja muut prosessiratkaisut, mutta myös ulosotot ja vastaavat täytäntöönpanoon liittyvät asiat. Kokemuksesta voin sanoa, että sivuluku ei näissä todellakaan ratkaissut työmäärää. Esimerkiksi eräs esittelemäni sivuväliintuloa, asianosaiskelpoisuutta ja monia muitakin prosessuaalisia ongelmia sisältänyt intressiltään pieni asia, jonka aktissakin oli vain muutama folio, ehti kiertää jäsenten ja presidentin väliä monen monta kertaa ennen kuin se meni julki yli puoli vuotta esittelystä. Muistan vieläkin nimeltä sekä sotkun aiheuttaneen lahtelaisen asianajajan että jutun ratkaisseen kihlakunnantuomarin.

6 Pensumit ja aktit

Tulostavoitteita ei ollut, vaan työmäärä määräytyi ns. päiväpensumin mukaan. Se oli kesäistuntokautena kolme, mutta muulloin esittelijöillä neljä pistettä eli käytännössä neljä juttua, sillä yksi piste vastasi yhtä keskimääräistä juttua. Myöhemmät määrittelyt, joissa arvoluku määriteltiin aktin sivuluvun mukaisesti, eivät juurikaan tuoneet muutosta työmääriin. Niissä yksi piste vastasi lähtökohtaisesti aktin 60 sivua. Poikkeuksena edellä mainitusta päiväpensumista nuorin viskaali esitteli vain kaksi pistettä, mutta hänen tehtävänään oli pitää lisäksi jäsenten esittelemien vetojuttujen ns. listat, joten hänen tuli olla paikalla kahtena päivänä istuntoaikaan. Lisäksi nuorimman viskaalin velvollisuuksiin kuului huolehtia siitä, että jaoston lakikirja oli aina ajan tasalla. Hänen piti siis merkitä lakikirjaan viittaukset säädösmuutoksiin sitä mukaa kuin uusia asetuskokoelman numeroita ilmestyi.

Jaoston päiväpensumista ei joustettu, mutta esittelijän työmäärä sen sijaan saattoi laskea esimerkiksi siitä syystä, että esittelypäivälle osui täysistunto. Asioitten laadusta ja käytetystä ajasta riippuen jäsenet saivat siitä pisteitä, jolloin esittelijänkin työmäärä vastaavasti aleni. Samoin yleisviskaalin esittelemät rangaistusten yhdistämiset vähensivät esittelijän pensumia. Muista syistä esittelijän pensumia ei alennettu, joten tarvittava määrä juttuja tuli olla valmiina. Siltäkin varalta, että pistemäärää, jonka esittelijä oli jutulleen ehdottanut, laskettiin, piti siis olla esiteltävää. Usein viimeinen esittelyyn tarvittava konsepti valmistuikin vasta edellisenä iltana ja yönä. Valmistelutyötä vaikeutti osaltaan se, että jutut, ns. preferenssejä eli kiireellisiä lukuun ottamatta, tuli lähtökohtaisesti esitellä saapumisjärjestyksessä. Presidentti valvoi tarkoin sekä esittelijöiden että jäsenten työmäärää ja jakoluetteloita tarkistamalla etenkin sitä, ettei vanhoja vaikeiksi arveltuja juttuja jätetty rästiin.

Hovioikeuden asiakirjavihkoon valitus- ja vastauskirjelmien ja valtakirjojen lisäksi sidottava aineisto koostui etupäässä alioikeuden pöytäkirjanotteista. Valokopioita ei ollut, vaan noihin otteisiin, jotka valittajan oli tullut muutoksenhakua varten lunastaa, oli konekirjoittamalla jäljennetty alioikeuden koko kantapöytäkirja liitteineen. Puhtaaksi oli siis kirjoitettu myös esitutkintapöytäkirjat, virkatodistukset ja rikosrekisterinotteet muiden muassa. Asetuksella oli määrätty kuinka monta riviä pöytäkirjanotteen sivulla tuli olla. Aktin jokaisella sivulla oli siten keskimäärin yhtä paljon tekstiä.

Vahtimestarit rei'ittivät saapuneet asiakirjat naskalilla ja sitoivat ne kalastajalankaa käyttäen kovaakin kulutusta ja lukemista kestäväksi vihoksi. Siinä jokaisella asiakirjalla oli oma tarkoin määrätty paikkansa, josta hakemansa asiakirjan myös löysi, jos sellainen ylipäänsä oli jätetty. Sidonnan jälkeen aktin sivut numeroitiin käsikäyttöisellä laitteella. Numerointi helpotti vielä lisää tiedon hakua mutta etenkin yksittäiseen tietoon viittaamista. Se tapahtui merkitsemällä folioviittaus esimerkiksi konseptin asianomaiselle kohdalle, siis esimerkiksi f.20b, joka tarkoitti sivun 20 kääntöpuolta. Etupuoli oli tietenkin f. 20a.

7 Ingressit, rubriikit ja resiitit

Esittelyä varten viskaalin tuli laatia esiteltävästään jutusta tiettyjen kaavojen mukaan ratkaisukonsepti, joka käsitti ingressin eli otsikon, resiitin eli kertoelman ja desision eli esittelijän näkökulmasta ratkaisuehdotuksen. Konsepti tuli kirjoittaa ohuelle 4-sivuiselle konseptipaperille. Olosuhteiden pakosta eli kun työhuoneita ei ollut eikä kirjoituskoneitakaan liiemmälti, kirjoittaminen tapahtui yleensä kotona ja käyttäen omaa käsikäyttöistä kirjoituskonetta.

Ennen kuin juttuun pääsi kunnolla käsiksi eli perehtymään siihen asiallisesti ja siten tietämään, mitä konseptiin tulisi kirjoittaa, piti varmistua siitä, että muutoksenhakemuksen tutkimiselle oli edellytykset, eli esimerkiksi, että tyytymättömyyttä oli ilmoitettu ja että valtakirjat olivat kunnossa. Asiakirjoihin perehtyminen sen jälkeen puolestaan tarkoitti, että tuohon kirjalliseen oikeudenkäyntiaineistoon tuli tutustua niin kunnolla, että myöhemmin esittelyssä hallitsi jutun ja ainakin sen relevantit faktat. Tuli kuitenkin tiedostaa, että se, mikä milloinkin oli relevanttia, saattoi olla yllätys. Jäsenet saattoivat nimittäin esittelyssä kysyä mitä kummallisempia kysymyksiä. Oli häpeällistä, jos vastatessaan joutui vilkuilemaan aktin suuntaan, puhumattakaan siitä, että joutui etsimään tiedon aktista. Parasta oli siis osata juttu lähestulkoon ulkoa.

Ratkaisua ja esittelyä varten myös oikeudellinen puoli tuli luonnollisesti tutkia. Lakikirja saatiin talosta, mutta etenkin oikeuskäytännön selvittämiseksi ei ollut juuri muita apuneuvoja kuin korkeimman oikeuden vuosikirjat ja ns. Miettisen hakemistot. Kun kirjastokin oli hyvin vaatimaton, niin yleensä kaikilla oli oma kattava tai ainakin Tirkkoset ja Honkasalot sisältävä kotikirjasto. Esittelyä varten esittelijän tuli laatia myös muistioita ja taulukoita, ns. lakanoita. Kunnollisen oikeudellisen muistion tai joskus metrienkin pituisen lakanan laatiminen saattoi lopulta ollakin työläin vaihe. Pikkujutuissa riitti usein pelkkä fakta-pm, eikä sitäkään aina vaadittu.

Ratkaisu alkoi ingressiosalla, josta kävi ilmi paitsi muutoksenhakija ja asia sekä alioikeus ratkaisupäivämäärineen, tietenkin myös hovioikeuden ratkaisun nimi, joka riita-asioissa oli tuomio ja muissa asioissa päätös. Ingressin aloitustekstin sanamuoto ”pätös valitukseen” muuttui muotoon ”valituksen johdosta”, jos valitus oli peruutettu. Rikosjutuissa asia merkittiin rubriikin eli asianimikkeen mukaan ja niin, että jos jutussa oli kysymys useista rikoksista, nimike määräytyi sen rikoksen mukaan, jonka rangaistuksmaksimi oli korkein. Hovioikeuteen saapuneet asianosaiset yksilöitiin ingressissä ammattia ja jopa kotikylää myöten. Muita mahdollisia asianosaisia ei sen sijaan ingressissä mainittu, vaan näiden tiedot kirjattiin ingressiä seuraavaan resiittiin. Ingressin loppuun myöhemmin päivämäärällä täydennettäväksi kirjoitettiin jo konseptivaiheessa teksti ”Annettu Turussa”.

Muutoksenhakuvaatimukset ratkaisivat resiitin kirjoittamisen. Jos muutoksenhaussa oli kysymys kaikesta, resiitti alkoi sanoilla ”Hovioikeus on saanut asiakirjoista tietää seuraavaa:”. Vastaavasti fraasia ”Hovioikeus on saanut asiakirjoista tietää, mikäli nyt on kysymys, seuraavaa:”, käytettiin, jos kaikesta ei ollut kysymys.

Resiittitekstistä tuli käydä ilmi kaikki täytäntöönpanolliselta kannalta tarpeellinen, sillä liitepäätöksiä ei ollut. Kirjoittamisesta tuli silti kuitenkin ilmetä, mistä oli kysymys ja mistä ei. Viimeksi mainittujen erottamiseen käytettiin yleisimmin ”samalla kun”, ”sen ohessa” tai ”tuomitessaan” -rakenteita. ”Sitten kun” -alkuista rakennetta puolestaan käytettiin, kun haluttiin tuoda esiin jutun perusteisiin liittyviä riidattomia faktoja; esimerkiksi ulosottoasioissa täytäntöön pantavana olleen tuomion yksilöintiin liittyvät seikat olivat tällaisia.

Resiitin kirjoitustavassa oli kaksi päämallia, ns. lyhyt malli ja ns. pitkä malli. Niistä oli lisäksi modifioituja malleja. Lyhyttä mallia käytettiin, kun muutoksenhaussa oli kysymys alioikeuden tuomitsemista seuraamuksista, pitkää taas, kun vaatimus oli hylätty. Rikosjutussa lyhyen mallin mukainen resiitti saattoi siis alkaa esimerkiksi ”Virallisen syyttäjän syytteestä kihlakunnanoikeus on päätöksessään lausunut selvitetyn, että X oli tehnyt sitä ja sitä”. Vastaavasti pitkän mallin ratkaisu, johon tuli sisällyttää myös kuulemiskappaleet, saattoi alkaa ”Virallinen syyttäjä on kihlakunnanoikeudessa vaatinut X:n tuomitsemista rangaistukseen siitä, että... Kuultuaan X:ää syytteestä kihlakunnanoikeus on päätöksessään...”. Tulkinnanvaraisissa tapauksissa teksti vääntyi muotoon ”...on lausunut, että oli tehnyt sitä ja sitä. Sen vuoksi ...on vaatinut, että tuomitaan siitä ja siitä.”

Etenkin liikennejutuissa mallien valinta ja kirjoittaminen oli usein vaikeaa, sillä valittajana oleva kolariosapuoli vaati yleensä itsensä vapauttamisen ohella myös vastapuolensa tuomitsemista. Kirjoittamisessa ja ratkaisussa oli lisäksi aina, mutta varsinkin näissä, otettava huomioon monia prosessuaalisia seikkoja. Tällainen oli esimerkiksi se, että asianomistajalla ei ollut syyteoikeutta hovioikeudessa, ellei hän jo alioikeudessa ollut esittänyt omaa rangaistusvaatimustaan tai yhtynyt syyttäjän syytteeseen.

Paitsi, että oli edellä mainitut mallit, piti löytää myös kirjoitusmallit eri asioille eli se tapa, millä hovioikeus kysymyksessä olevan asian oli aikaisemmin ilmaissut. Jos kyselykierros muilta viskaaleilta ei tuottanut tulosta, tuli askeleet suunnata kirjaamoon ja etenkin sen takahuoneeseen. Siellä oli korkeita, kattoa hipovia hyllyjä, jotka alioikeuksien tallekappaleiden eli renoveerausten ohella pursuivat mustaselkäisiä pahvisia taltiolaatikoita sekä maakunta-arkistoon siirtoa odottavia usein monikymmensenttisiksi järkäleiksi sidottuja taltiokirjoja. Kyllähän se malli sieltä olisi tullut löytää, kun hovioikeuskin oli jo 350 vuotta vanha. Lopulta puheenjohtaja kuitenkin määräsi kirjoitustavan, joten jos löydettyssä mallissa oli ”väärät nimet” alla, saattoi olla, ettei sitä kelpuutettu. Koska sanonnat olivat pitkälti vakiintuneita, myöskään itse sävelletyn tekstin kauppaaminen ei juurikaan onnistunut. Ainakin se sai saatesanoiksi ”ei kelpaa malliksi”. Yleisin kommentti oli kuitenkin, että ”ei sitä noin voi sanoa”. Kierron jälkeen sitten näki, kuinka se piti sanoa.

Etenkin kertoelma käsitti usein vain yhden virkkeen, ja vaati suurta taitoa saada tuon joskus sivunkin mittaisen virkkeen teksti juoksemaan ja siihen vielä pilkut paikalleen. Näihin ja desision ”niinmuodoin”, ”sen vuoksi ja kun” ja ”ei muuta syytä kuin että, koska” -sisältöisiin virkkeisiin ei nykykieli enää taipuisi. Kertoelman kirjoittamista vaikeutti lisäksi se, että alioikeusratkaisujen terminologia ei aina vastannut lakitekstiä. Etenkin tieliikennelain ja -asetuksen termit olivat haastavia. Hovioikeudessa alioikeuden ratkaisu saikin usein uuden asun, kun kertoelman teksti lyhyessä mallissa pyrittiin kirjoittamaan ”alioikeuden suuhun” niin, että lopputuloksena voitiin sanoa ”ei syytä”. Alituomarit luulivat usein tämän johdosta, että heidän ratkaisunsa oli hyväksytty sellaisenaan. Pitkässä mallissa vastaavasti syyttäjät saattoivat ihmetellä taitojaan.

8 Rutiinit, desisiot, remissit ja resfineeraukset

Kuten muussakin toiminnassa, myös esittelyssä kaikki tapahtui rangin mukaisesti. Esittelijä esitteli juttunsa seisten oman pöydän takaa, mikä tarkoitti, että vakinaisilla viskaaleilla oli oma pöytänsä ja

ylimääräisillä eli ekstroilla omansa. Myös asiakirjojen jakamisessa jäsenille tuli noudattaa virkaikäjärjestystä. Uusi viskaali oppi nopeasti hovioikeuden roolit, kun esittelyissä salin pöytää piti alkuun kiertää, eikä presidentin tuolinkaan takaa uskaltanut kulkea. Ykkösellä se tiesi ihan kävelylenkkiä. Myöhemmässä vaiheessa viskaalille annettiin lupa antaa asiakirjoja pöydän yli.

Esittely alkoi niin, että esittelijä luki edellisen päivän istuntopöytäkirjan eli ns. listan, mitä lukemista jäsenet seurasivat omista listoistaan. Sen sisältö tuli näin jäsenten toimesta tarkistettua. Sitten esittelijä jakoi jäsenille oman esittelypäivälle laatimansa istuntopöytäkirjan. Sitä varten oli monistettu pohja, jossa kokoonpanon ohella oli paikka jutuille ja niiden arvoluvuille sekä tietenkin toimitteille ja toimenpiteille. Myös folioiden lukumäärä ilmoitettiin. Jutut piti merkitä allekkain niin, että väliin jäi tilaa jäsenen ratkaisua koskeville omille merkinnöille. Myös juttujen järjestys oli määrätty. Se piti olla diaarinumeron eli aikajärjestyksen mukainen, koska jutut kerran piti saapumisjärjestyksessä esitelläkin.

Listojen jakoseremonian jälkeen esittelijä luki ensimmäiseen juttuun laatimansa konseptin ja esitteli jutun suullisesti keskittyen siihen, mistä muutoksenhaussa oli kysymys, ja tehden selkoa oikeudellisesta puolesta. Tähän asti esittelyssä kaikki oli hyvin, mutta sitten alkoi esittelijän tenttaaminen. Se päättyi lopulta esittelijän lukemaan hänen konseptille kirjoittamaansa ratkaisuehdotukseen. Ehdotus saatettiin hyväksyä sellaisenaan, mutta aina jaosto ei ollut asiasta esittelijän kanssa ollenkaan samaa mieltä, tai jos oli, niin kanta saattoi myöhemmin kierron aikana muuttua. Jäsenillä ei ollut etukäteen tietoa päivän jutuista, sillä edes konsepteja ei jaettu etukäteen, eikä siis edes esittelyssä. Jos konsepti oli oikein laadittu, jäsen lähes ensimmäisestä sanasta kuitenkin tiesi, mistä muutoksenhaussa oli kysymys.

Jos vastaajaa koskien oli vireillä useita valituksia, jutut saatettiin yhdistää ja ratkaista samalla päätöksellä. Mikäli esiteltävä juttu taas oli niin iso, ettei sitä voitu yhden päivän pensumin puitteissa ratkaista, pendum saatettiin ylittää ja ottaa ylitys huomioon myöhemmin. Ensisijaisesti kuitenkin merkittiin, että esittely ei päättynyt, ja sitä jatkettiin myöhemmin samassa kokoonpanossa.

Esittelyssä saatettiin lopullisen asiaratkaisun sijasta luonnollisesti päätyä myös jutun palauttamiseen taikka välipäätökseen. Niitä oli kahdenlaisia ja kahdennimisiä, res interloc ja res ad comm. Jälkimmäinen tuli kysymykseen tiedoksi antoa eli kommuniserausta edellyttävissä, res interloc taas muissa tilanteissa. Välipäätökset tehtiin normaalisti pöytäkirjanotteen tai kirjeen muotoon. Niiden asiateksti alkoi useimmiten: ”S.p. päätettiin...”, ja se saattoi jatkua vanhasta, hovioikeuden entisen

presidentin Aleksi Kävyn vuonna 1928 ilmestyneestä mallikokoelmasta peräisin olevalla tekstillä:
”Kun hovioikeus oli itselleen esittellyt...” Modernimmat mallit alkoivat
”Esiteltäessä...hovioikeus on havainnut tarpeelliseksi...”

Jos oikeudenkäyntikulujen korvaamista oli vaadittu, niistä lausuttiin ratkaisun lopussa. Kulujen tuomitseminen ei ollut kuitenkaan ykkösvaihtoehto, sillä niitä koskevaan vuonna 1973 voimassa olleeseen oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun sisältyi ns. oikeudenkäyntikulujen kuittaussäännöstö. Sitä kuvattiin sanonnalla ”hovioikeudesta saa oikeutta, mutta ei kuluja”. Kuluja tulikin yleensä tuomittavaksi vain muutoksenhakuun vastanneelle ja vain silloin kun alioikeuden päätöstä ei muutettu. Lisäksi nämäkin kulut olivat yleensä määrältään sangen vaatimattomia. Asiamiehen käytön ohella niiden perusteena oli usein vain erilaisia hovioikeusmenettelyyn liittyneitä leimaveroja, joita niitäkään ei aina ollut. Esimerkiksi virallisen syyttäjän ajamat rikosjutut kuuluivat tähän poikkeusryhmään.

Oma lukunsa oikeudenkäyntikulujen suhteen oli tietenkin maksuton oikeudenkäynti. Kun siitä lisäksi tuli kysymyksessä olevana vuonna voimaan uusi laki, niin ongelmia kuluissa tältä osin kyllä riitti, kuten uuden lain ollessa kysymyksessä muutoinkin usein on. Etenkin avustajanmääräykset sekä avustajanpalkkiot, juttuun liittyvinä tai omina valituksinaan, teettivät työtä. Palkkiot maksettiin postisiirtoina.

Alioikeuden virkavirheisiin suhtauduttiin ankarasti ja etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa virhettä ei voitu hovioikeudessa korjata, ratkaisusta tuli tehdä ns. remissi. Remittointi tarkoitti, että ratkaisu lähetettiin kanneviskaalille toimenpiteitä eli mahdollista virkasyytettä varten. Virheet liittyivät useimmiten rikosrekisterimerkintöihin, esimerkiksi laiminlyönteihin julistaa ehdonalainen vapaus menetetyksi. Erityinen huomio tuli kiinnittää myös muun muassa uusimisen laskemiseen eli siihen, oliko tuomittu rikoslain 6 luvun 2 §:n mukainen uusija vai vain ”6:1”.

Ennenkuin esittelyssä siirryttiin eteenpäin, jutulle tuli määrätä ns. tarkastava jäsen, joka siis kierrolla ensimmäisenä luki jutun sekä tarkasti faktoja ja korjasi konseptia. Tarkastavan jäsenen määräämistä varten oli käytössä ns. pykäläpuu, johon jutut merkittiin. Pykäläpuussa oli kaksi sarakeryhmää sen mukaan, kuka oli puheenjohtaja, ja kullakin jäsenellä noissa ryhmissä omat sarakkeensa. Esittelyssä puheenjohtaja merkitsi sitten jutun tarkastettavaksi sille jäsenelle, joka sarakkeiden täyttymisen perusteella oli vuorossa. Juttu merkittiin arvolukunsa suuruusena, joten siis yhden pisteen arvoinen juttu täytti yhden ruudun, kahden pisteen kaksi ruutua jne. Työmäärä

jakautui siten tasaisesti, joskin iso juttu merkitsi hetkellisesti helposti kaulaa muihin jäseniin nähden. Puheenjohtaja ei koskaan ollut tarkastava jäsen.

Istunnon päätyttyä esittelijän tuli välittömästi tehdä siitä ja sen ratkaisusta johtuvat merkinnät istuntopöytäkirjaan ja eri luetteloihin. Esittelijän täydentämä, numeroima ja allekirjoittama istuntopöytäkirja oli myöhemmin tärkeässä asemassa mm. jaoston työmäärää laskettaessa ja etenkin jaostojen keskinäisiä työmääriä verrattaessa. Istuntopöytäkirjan tietoja vastaavasti esittelijä myös lisäsi jaoston omiin ns. mustiin kirjoihin tiedot toimituskirjoista ja juttujen toimitteista. Merkinnät tehtiin käsin ja ne piti tehdä välittömästi esittelyn jälkeen senkin vuoksi, että ne saivat järjestysnumeron kanslistin toimesta vielä samana päivänä. Vaikka ratkaisu siis annettiin eli meni julki vasta myöhemmin, niin sen numero määräytyi kuitenkin esittelypäivän mukaan. Julkipanovaiheessa mustat kirjat täyttyivät kanslistin kuittauksista. Em. tavoin luetteloitua postia oli paljon; esimerkiksi tuon vuoden viimeisestä esittelystäni lähteneet toimitteet olivat säilyttämäni konseptin mukaan juoksevalta numeroltaan suuruusluokkaa yli 7 000.

Edellä tarkoitettujen merkintöjen lisäksi juttu tuli heti myös resfineerata, jos se oli ratkaistu lopullisesti. Resfineeraus tarkoitti aktin kanteen ja kirjaamon diaariin käsin tehtävää merkintää jutun lopullisesta ratkaisusta, mikä sanojen ”res fin” lisäksi käsitti ratkaisupäivämäärän, jäsenten initiaalit ja esittelijän sukunimen. Vastaavasti jos ratkaisu olikin välipäätös, tuli tehdä sellaista ratkaisua vastaavat merkinnät.

Kun nämä välittömät jälkityöt oli tehty, oli aika alkaa työstää myös varsinaista juttua jälkitöiden osalta. Istunnossa päätetyn pohjalta esittelijän tuli nimittäin viikon sisään jättää konsepti ratkaisuiheen, muutoksenhakuosoituksineen, takasivuineen ja mahdollisine ilmoituksineen kierrolle. Se tuli siis toimittaa tuossa ajassa akteineen tarkastavan jäsenen reoliin, josta virkaikäjärjestyksessä tapahtunut kierto alkoi. Joskus esittelyyn laadittu konsepti osoittautui niin puutteelliseksi, että siitä tuli ennen tarkastettavaksi jättämistä kirjoittaa kokonaan uusi versio. Muutoinkin koko paketin tuli kierrolle lähtiessään olla siisti. Etenkin kirjoitusvirheitä tuli yrittää välttää viimeiseen asti, sillä ohut paperi ei pyyhekumin, ns. konekirjoituskumin, käyttöä juurikaan kestänyt, eikä uudestaanakaan tehnyt mieli aloittaa. Kiirettä piti, sillä seuraavan esittelyn konseptikin odotti jo työstämistään. –Ja vielä edellytettiin ompelemisenkin taitoa. Konsepti, jossa oli useampia arkkeja, piti nimittäin neulaa ja sitomislankaa käyttäen sitoa.

Joskus se, mitä istunnossa oli päätetty, jäi esittelijälle enemmän kuin arvoitukseksi, sillä ainakin alkuun useat termit, niinkuin joillekin jotkut ehkä tässäkin kirjoituksessa, olivat esittelijälle outoja. Etenkin kaikki prosessiratkaisut olivat tässä suhteessa erittäin haastavia. ”Tutkia” tarkoitti aivan muuta kuin ”käsittelä”, ja sanoilla juttu, asia ja valitus oli tuon tutkimisen tai käsittelemisen suhteen omat vivahteensa. Hyvä oli lisäksi tietää, että ”kumota” ja ”poistaa” eivät ole synonyymejä tai se, mikä ero on ratkaisuilla ”ei syytä” ja ”ei syytä loppuun”, taikka että ”koskee vangittua” ei tarkoita samaa kuin ”vangittu”. Faktavirheitä ei tietenkään saanut olla. Ne olivat kaikkein anteeksiantamattomimpia. Pian oppi myös, että resiitissä ”kaksi kuukautta” ei ole sama kuin ”2 kuukautta”. Näin sen vuoksi, että alioikeuden ratkaisun lopputulos, esimerkiksi juuri rangaistuksen määrä, kirjoitettiin hovioikeuden päätöksessä numeroin, jos määrä muuttui, mutta kirjaimin, jos sanottiin ”ei syytä”.

Ratkaisun loppuosassa olevien muutoksenhakuosoitusten osalta piti olla erittäin tarkkana. Osoitukset, joita varten oli käytössä eri sisältöisiä kaavoja, tuli nimittäin laatia asianosaiskohtaisesti. Muutoksenhakuoikeuteen vaikutti asianosaisesta riippuen esimerkiksi rikoksen rangaistusasteikko, tuomitun rangaistuksen pituus tai korvausten ns. häviöarvo. Samasta jutusta toisilla saattoi siten olla muutoksenhakuoikeus, toisilla taas ei.

9 Takasivut

Sanomattakin lienee selvää, että myös konseptin takasivusta oli omat tarkat sääntönsä. Takasivu oli informaatiopankki, josta ilmeni paitsi ratkaisukokoonpano tarkastuksen eri vaiheineen ja päivämäärineen sekä mahdollisine äänestyksineen ja tietoineen apujäsenen asemasta, myös luetteloituna ne tahot, joille hovioikeuden ratkaisu toimitettiin, ja lisäksi kaikki ne ilmoitukset, joita jutusta lähetettiin. Takasivulta oli siten helppo myöhemmin kontrolloida, että kaikki jälkitoimenpiteet olivat tulleet asianmukaisesti tehtyä.

Tärkein taho, joka ratkaisua odotti, oli luonnollisesti asianosaiset. Näiden, valittajien ja puhevaltaa valvoneiden tai vastanneiden, velvollisuutena oli lunastaa kappale hovioikeuden ratkaisusta. Tällainen kappale eli ote oli täytäntöönpanoasiakirja, jollaiseen vain asianosaisella oli oikeus. Muille ratkaisua tarvitseville kuin asianosaisille kirjoitettiin jäljennös-niminen asiakirja. Sen nojalla sai haettua täytäntöönpanoa vain jos tuomioistuimien oli ratkaisussaan antanut siihen luvan. Tällaisia lupia annettiin oheisratkaisuista kuten esimerkiksi todistajanpalkkion korvausvelvollisuudesta.

Asianosaiset merkittiin takasivulle osoitetietoineen pääasiassa sen mukaisesti miten muutoksenhakuasiakirjat oli aikanaan hovioikeuteen toimitettu. Vangittujen kappaleet menivät kuitenkin suoraan asianomaisen vankilan johtajalle.

Julkipanoa varten esittelijän tehtäviin kuului konseptissa esittää toimituskirjamaksuistakin ehdotuksensa, jonka jäsenet sitten tarkistivat. Tieto löytyi leimaverolaista, jossa hovioikeus lukeutui 2 ryhmään. Lain monitahoiset säännökset huomioon ottaen takasivulle piirtyi siten kappaleen hinnaksi tapauksesta riippuen pelkkä lisäleimaveron 25:-, lisäleimaveron ja lehtiluvun mukaisen leiman yhdistelmä 25:- + 14,25 taikka m:ttä eli maksutta.

Konseptin takasivulle esittelijä teki myös ehdotuksensa siitä, miten tieto ratkaisusta annetaan eri viranomaistahoille, lähinnä täytäntöönpanoviranomaisille tai erinäisille lautakunnille. Rikosasioissa täytäntöönpanosta vastasivat tuolloin asianomaisten alioikeuksien mukaan määräytyvät lääninhallitukset. Ratkaisusta riippuen niille tuli lähettää jäljennöksiä tiedoksi tai toimenpiteitä varten, vankeusrangaistuksesta yksi ja sakosta kaksi kappaletta. Kaksi jäljennöstä lähetettiin myös valtiolle tuomitusta korvausvelvollisuudesta. Vasta hovioikeudessa tuomittu sakko tai korvausvelvollisuus edellytti kuitenkin jäljennösten asemesta merkintää sakkoluetteloon. Holhous- ja sosiaalilautakunnille lähetettiin jäljennöksiä etenkin perheasioissa, mutta rattijuopostakin sosiaalilautakunta sai tiedon.

Viranomaistahoille lähetettävien jäljennösten lisäksi takasivulta ilmenivät myös asiasta lähetettävät ilmoitukset. Niistä tärkeimpiä olivat rikosrekisteriin lähetettävät rikosilmoitukset vastaajakohtaisesti sekä liikennejutuissa ilmoitukset autorekisterikeskukselle. Näihin ilmoituksiin oli omat kaavakkeensa, jotka esittelijän siis tuli täyttää. Etenkin rikosilmoitukset tuottivat usein päänvaivaa, ja ne joutui tarkastuskierron jälkeen monesti kirjoittamaan uudestaan. Myös postisiirroista tehtiin merkintä takasivulle.

10 Prikut ja kollaamiset

Tarkastava jäsen hyväksyi konseptin faktat ”prikuttamalla” ne lyijykynällä. Myös kaikki jäsenten korjausmerkinnät konseptiin tehtiin lyijykynällä, jota sen sijaan esittelijä ei saanut käyttää. Noissa merkinnöissä noudatettiin hovioikeuteen juurtuneita sen omia viittaus- ja korjaustapoja. Yleisin niistä oli viiva tekstin alla, joka tarkoitti tekstin poistamista. Viivan alla oleva pilkkuviiva puolestaan kumosi tuon korjauksen. Isompiin korjauksiin käytettiin ns. lappuja. Jäsenen ollessa eri

mieltä ratkaisusta, hän kirjoitti juttuun äänestyslausumansa. Siinä tapauksessa, että esittelijän ratkaisuehdotus ei ollut saanut kierrolla lainkaan vastakaikua, mutta hän kuitenkin tahtoi pitää siitä kiinni, esittelijän eri mieltä oleva ehdotus kirjattiin ratkaisun loppuun. Onnen kantamoinen oli, jos jäsen lausunnossaan oli samaa mieltä kuin esittelijä. Kukin vastasi luonnollisesti omasta ratkaisustaan.

Pitkällä jutun etenemisessä oltiin, kun puheenjohtaja jutun tutkittuaan vei sen aktin ja omalta osaltaan korjaamansa ja tarkastamansa konseptin esittelijän reoliin taltioksi kirjoittamista varten. Tämä puhtaaksi kirjoittaminen saattoi joskus kestää, sillä taltioiden ohella konekirjoittajilla oli paljon muutakin kirjoitustyötä ja taltioissa preferenssit puolestaan olivat etusijalla. Konttorikoneet olivat lisäksi käsikäyttöisiä, eikä kopioinnissakaan ollut kalkeeripaperia ja vahamonistusta parempia apuvälineitä. Myös jäsenten korjauksiin käyttämät viivat, nuolet ja muut koukerot, joita saattoi olla ristiin rastiin, tuottivat konekirjoittajille usein päänvaivaa. Taltiot kirjoitettiin molemmin puolin arkkia A3-kokoisesta A4:ksi taitetulle vesileimatulle paperille, ns. Tervakoski 2:lle, jonka leijonaleiman ja tekstin piti luonnollisesti, ja myös ehdottomasti, olla taltiossa oikein päin.

Konsepti saapui aikanaan taltion seuraamana esittelijän reoliin. Taltio tuli tarkistaa pilkkuja myöten niin, että se oli varmasti yhdenmukainen konseptin kanssa. Jos konseptia oli paljon korjattu, niin varsinkin oman konseptin vertaaminen ilman toisen apua oli työlästä. Mahdolliset virheet tuli tietenkin korjauttaa ennen taltiokiertoa.

Paitsi omia juttujaan viskaalit vertasivat myös jäsenten itsensä esittelemien vetojuttujen taltioita. Vaikka tätä työtä varten määrättiin erikseen ns. vetojuttujen vertaajat, niin ylimääräistä vertaustyötä sai aina tavan takaa, jos osui väärään aikaan kansliaan. Vertaus eli kollaaminen tapahtui niin, että toinen luki konseptista ja toinen seurasi taltiosta. Pilkku napautettiin kynällä yhden kerran, ja kaksoispiste oli kaksi napautusta. Pisteiden kohdalla pidettiin vain tauko.

11 Finaali

Taltiossa esittelijän allekirjoitukselle oli osoitettu oma paikka. Siinä oli lyhenne L.F. tarkoittaen locus fiscalis. Sitten kun taltioon oli kierrolla saatu myös kaikkien ratkaisuun osaa ottaneiden jäsenten allekirjoitukset, esittelijä vei sen konseptineen, muistioineen ja muine liitteineen tiettyyn järjestykseen pinottuna presidentin tarkastettavaksi. Tiedossa oli, että etenkin oikeusperiaatteiden soveltamisessa ja laintulkinnan yhdenmukaisuudessa oli tullut olla tarkkana. Seuraava vaihe jutun

etenemisessä saattoi nimittäin muutoin olla koputus jaoston oveen ja presidentin ilmaantuminen jutun kanssa jaostolle. Tuli siis selityksen paikka. Usein presidentin käyntejä osattiin pelätä jo ennakkoon, kun muistissa oli joku vaikea hiljan hänen tarkastettavakseen saatettu juttu, joskus taas moitteen löytyminen tuli täytenä yllätyksenä. Käynnin seurauksena oli mahdollista sekin, että juttu lähti vielä kokonaan uudelle kierrolle.

Vireilläolo oli vihdoinkin loppumetreillä, kun esittelijä, saatuaan taltioon presidentin puumerkin, sai viedä tiedot jutusta julkipanokirjaan ja tehdä puneella sitä vastaavan merkinnän konseptin kanteen. Konekirjoittajien tehtävänä oli sitten merkinnän mukaan täydentää taltion ingressiin antopäivä ja valmistaa tarvittavat ulosmenevät kappaleet sekä jäljennökset ja ns. silkit eli silkkipaperille kirjoitetut jäljennökset, joiden avulla muun muassa alioikeuksia informoitiin hovioikeuden ratkaisuksista. Julkipanosta vastaaville konekirjoittajille tämä vaihe oli erittäin työläs, sillä mikään ei tuolloin tapahtunut nappia painamalla. Jo siitä, että kirjoituskoneeseen ei kerralla mahtunut kalkeeripapereineen kuin ehkä viisi arkkia ja pari silkkiä, voi päätellä, ettei yksi kirjoituskerta aina riittänyt. Jokainen kalkeeripaperia käyttäen tekstejä kirjoittanut tietää lisäksi, että sattuneet virhelyönnit tuli korjata yksitellen joka kopiosta.

Kun menettely oli kirjallista, niin ratkaisuja ei koskaan julistettu, vaan ne annettiin. Normaalisti ratkaisut menivät julki parissa kuukaudessa esittelystä, mutta se, kuinka kauan jutun kierto kesti, riippui myös pitkälti kokoonpanosta ja asiasta. Esimerkiksi vangitun jutuissa ratkaisu tuli antaa 30 päivässä. Julkipanokirjan perusteella kirjaamon tehtävänä oli laatia päiväkohtainen kaikki julkimenevät ratkaisut käsittävä luettelo, joka päivää ennen ratkaisun antamista kiinnitettiin hovioikeuden ilmoitustaululle. Julkipanon jälkeen taltiot ja asiakirjavihot säilytettiin kirjaamossa niille varta vasten teetetyissä paksuissa kirjaa muistuttavissa mustaselkäisissä laatikoissa, ja pystyasennossa, joten niihin oli helppo myöhemminkin päästä käsiksi.

Taltiosta kirjoitettuihin ulosmeneviin kappaleisiin tuli sekä presidentin että esittelijän allekirjoitukset, vetojutuissa jäsenesittelijän sijasta kuitenkin sihteerin allekirjoitus. Sen sijaan asian ratkaisseiden jäsenten nimet eivät tulleet näkyviin, vaan ne ilmenivät vain taltion takasivulta. Hovioikeuden ratkaisu ei ulkoasultaan ollut kuin mikä tahansa konekirjoitettu asiakirja, vaan kaiken kruununa kappaleisiin tuli vielä hovioikeuden upea ja suurikokoinen valkoinen sinetti, jonka vahtimestari löi sinettiprässillä.

12 Summa summarum

Vuonna 1973 Suomessa oli neljä hovioikeutta, joten Turun hovioikeuden tuomiopiiri oli huomattavan laaja. Se käsitti Ahvenanmaan maakunnan, Turun ja Porin läänin, Hämeen läänin ja osan Keski-Suomen läänistä. Siihen kuului kaikkiaan 19 tuomiokuntaa, joissa lähes kaikissa oli useampia kuin yksi kärjäkunta, ja yhdeksän kaupunkia, joissa oli raastuvanoikeus. Lisäksi siihen kuului ulosottoasioissa noiden kaupunkien maistraatit ja kolme lääninhallitusta.

Hovioikeuteen saapui yhteensä 3 801 juttua, joista alistettuja oli yhdeksän, virkasyytejuttuja neljä, ja jäsenten esiteltäviä vetojuttuja 1 015. Kaikkiaan hovioikeus ratkaisi kyseisenä vuonna 2 223 juttua, yhtä juttua lukuun ottamatta kaikki kokonaan kirjallisessa menettelyssä. Ratkaisemattomia juttuja oli 3 735, ja keskimääräinen viipymisaika hovioikeudessa saapumispäivästä ratkaisun antopäivään oli noin 20 kuukautta.

Minut, vt. ylim. viskaali Tuominen, oli määrätty esittelijäksi III jaostolle, jota johti H.T. Se oli siten hovioikeuden naisvaltaisin jaosto. Esittelin yhteensä 60 juttua, joista puolet oli siviilivalituksia. Jäsenten loman aikana hoidin myös kanslistin ja apulaiskirjaajan tehtäviä.

13 THO 1623–1973

Lopuksi vielä muutama sana alussa mainitusta hovioikeuden juhluvuodesta. Turun hovioikeus oli perustettu jo 15.6.1623, mutta perinteisesti sen juhlapäivää on vietetty ensimmäisen istunnon merkkipäivänä lokakuun lopussa. Tuosta istunnosta oli siis tullut kuluneeksi 350 vuotta hovioikeuden juhlapäivänä 31.10.1973. Presidentti Heikolan panos juhla järjestelyissä oli valtaisa. Kädenjälki näkyi. Kaikki oli tarkkaan mietitty. Kuvaavaa on, että juhla kuva koko henkilöstöstäkin otettiin jo vuoden alussa istuntokauden avajaisten yhteydessä.

Varsinainen juhlapäivä alkoi seppeleenlaskuilla ja haudoilla käynneillä sekä koko henkilöstön juhlaplenumilla, jota seurasi lähetystöjen vastaanotto hovioikeudessa. Ilta päivän ohjelmassa oli ensin juhla jumalanpalvelus tuomiokirkossa ja sen jälkeen Akatemiatalon juhlasalissa päiväjuhla, joita tasavallan presidentti Urho Kekkonen kunnioitti läsnäolollaan. Juhlasali oli viimeistä sijaa myöten täynnä, mutta järjestys säilyi hyvin, sillä kaikille oli tietenkin etukäteen määrätty numeroitu paikka, omalle välle luonnollisesti virkaikäjärjestyksen mukaan. Ohjelmassa oli virallisten tervehdysten lisäksi yleviä puheita ja isänmaallista suomalaista musiikkia. Mieleenpainuva juhla.

Päivä huipentui juhlapäivällisiin Turun linnassa. Puheita, tervehdyksiä ja musiikkia riitti sinnekin, ja vieraita Kuninkaan salin täydeltä. Yli 200 henkilön sijoittamisessa kampapöytään oli tarvittu apua aina ulkoministeriön protokollaosastosta asti. Frakkipukuisten arvovaltaisten herrojen rintapielessä näkyi kunniamerkki jos toinen, ja daamit loistivat pitkissä iltapuvuissaan. Menu oli ranskaksi. Alkuun siikaa, sitten pääruokana poroa, ja aterian kruunasi jälkiruoka, jossa maistuivat lakat. Punaviinissäkään ei ollut moittimisen varaa. Se oli Nuits-Saint-Georges. Päivällisen jälkeen juhlailta jatkui vielä kahvi- ja likööritarjoilulla Kuningattaren salissa.

Turun hovioikeuden henkilökunta kuvattuna I jaostolla 8.1.1973.

Kuva: Foto Rautavuori / Turun hovioikeuden kuvakokoelma

Tuon ajan etiketin mukaan aveciksi kelpuutettiin vain kutsun saaneen henkilön aviopuoliso. Yhtä erikoisluvan saanutta kihlakumppania lukuun ottamatta näin meneteltiin näissäkin juhlissa. Minun pöytäkumppanikseni osui juhlaan yksin saapunut kuvanveistäjä Kimmo Pyykkö, joka oli suunnitellut oikeusministeriön kustantaman hovioikeuden 350-vuotisjuhlamitalin. Tuo arvokas mitali luovutettiin pronssisena jokaiselle hovioikeuden virkamiehelle. Ainoan hopeisena teetetyn kappaleen sai presidentti Kekkonen, jolle luovutettiin myös erikoissidos juhlien yhteydessä julkaistusta hovioikeuden 350-vuotista historiaa käsittelevästä juhlakirjasta. Kirjan muodossa siis jälkipolveakin oli juhla järjestelyissä ajateltu. Ja mitaliakin jälkipolvi on saanut ihailta. Sen suurikokoinen reliefi sijoitettiin 1970-luvun peruskorjauksen jälkeen pääportaikkoon kaikkien nähtäväksi.